

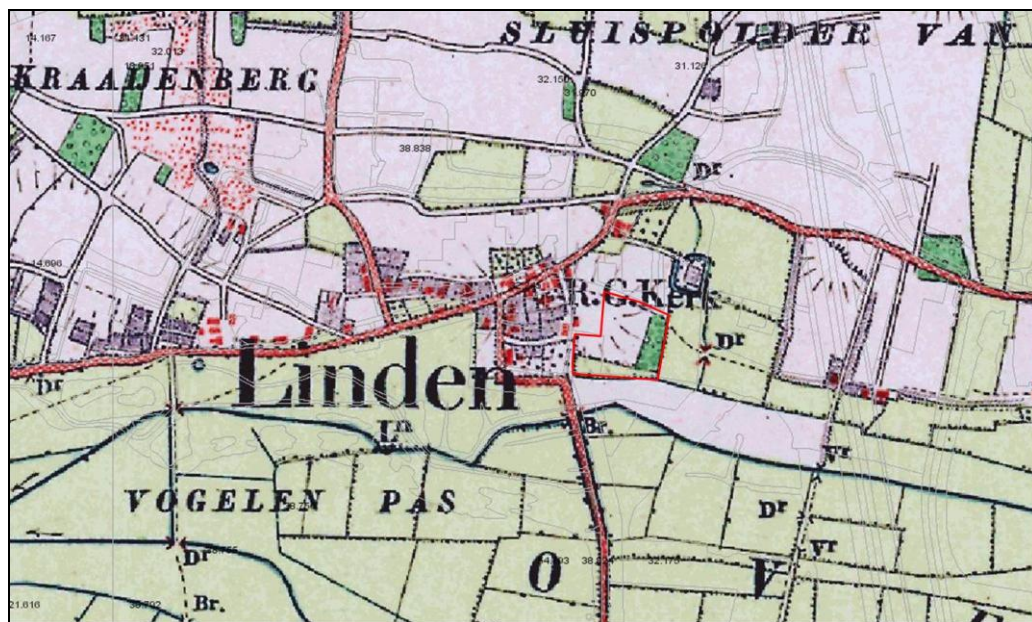
Adviesdocument EH-012010

Plangebied Linden – De Hostert 11

Archeologisch vooronderzoek: bureauonderzoek

Datum: februari 2010

Opdrachtgever: H.S.R.O.

Eckhart Heunks | Landschapsarcheoloog

Kievitdwarstraat 26
3514 VE, Utrecht

E-mail: eckhart.heunks@planet.nl
Tel. 06-15967867 / 030-2730515

Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens:

Onderzoeksmeldingsnummer (ARCHIS): 39351

Datum uitvoering : februari 2010

Uitvoerder : drs. E. Heunks | landschapsarcheoloog

Documentnr. : EH-012010

Status document : eindversie

Beheer documentatie : Eckhart Heunks, Utrecht

Opdrachtgever : H.S.R.O.

Contactpersoon : dhr. J. van Lierop
Hoogstraat 1
6654 BA Afferden (Gld)

Bevoegd gezag : Gemeente Cuijk

Plangebied De Hostert 11

Locatiegegevens:

Provincie : Noord-Brabant

Gemeente : Cuijk

Plaats : Linden

Toponiem : De Hostert 11

Kadastrale gegevens : Cuijk, sectie M, perceel 663

Kaartblad : 46A

RD centrumcoördinaten : 185.850-417.825

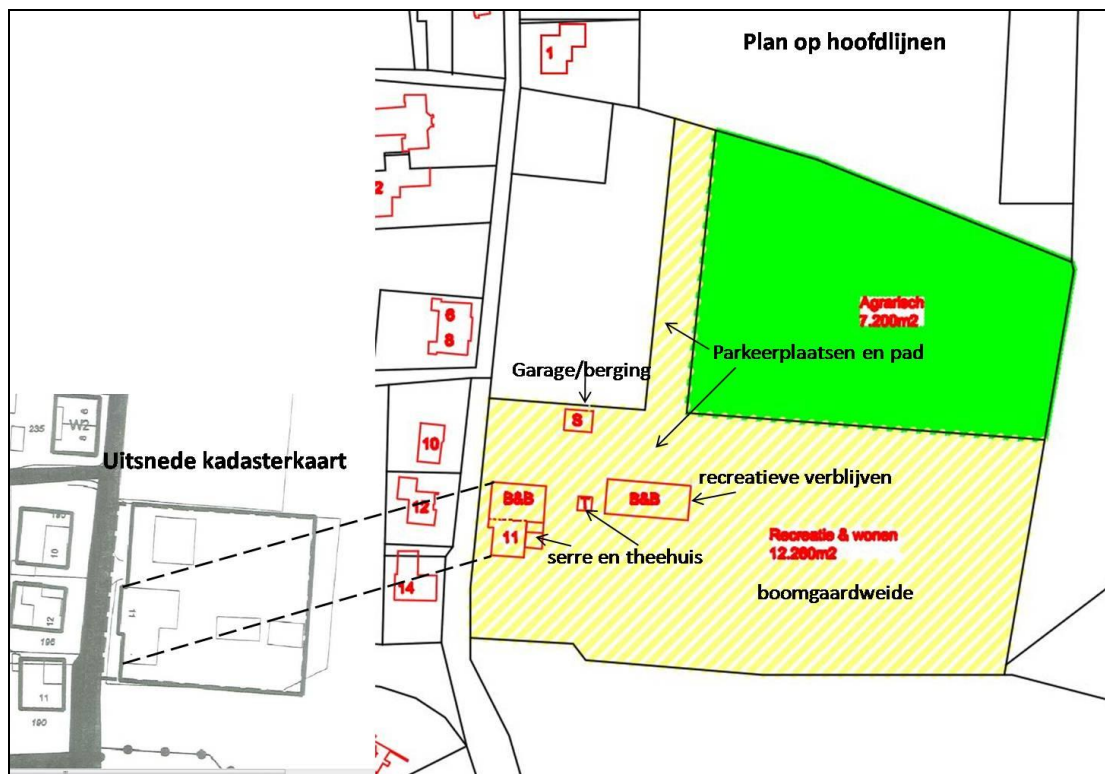
1 Plangebied, kader, doelstelling, werkwijze

In het kader van een voorgenomen bestemmingsplanwijziging voor het plangebied De Hostert 11, en daarmee samenhangende ruimtelijke ontwikkelingen, wordt door H.S.R.O. in opdracht van de gemeente Cuijk een ruimtelijke onderbouwing voorbereid. Het plangebied betreft een agrarisch bouwvlak met woonhuis en enkele opstallen, en direct omliggende gronden, waarvoor in de toekomstige situatie naast een woonfunctie een recreatieve bestemming is gepland. Het plangebied ligt aan de rand van de bebouwde kom van Linden, gemeente Cuijk (figuur 1).

Eén van de aspecten die ten behoeve van het nieuwe bestemmingsplan op orde moet zijn betreft archeologie. Conform de Nieuwe Monumentenwet dient bij iedere ruimtelijke ingreep waarbij de grond wordt geroerd een zorgvuldige omgang met (mogelijk) aanwezige archeologische waarden te worden gewaarborgd. De onderzoeksstappen zoals omschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.1) vormen hierin de leidraad. Uitgangspunt van de Monumentenwet is het behoud *in situ* beginsel. Is dit niet mogelijk en zijn archeologische waarden in het geding dan zullen deze *ex situ* middels bijvoorbeeld een opgraving dienen te worden veilig gesteld. Het gemeentelijk beleid volgt deze uitgangspunten en heeft daartoe onder andere middels een archeologische beleidskaart voorwaarden gesteld aan de maximaal toelaatbare ingreep (uitgedrukt in m²), waarboven nader archeologisch onderzoek noodzakelijk is (zie § 2.2).

Het plangebied heeft een totaal oppervlakte van 1,2 ha (figuur 1). Het grootste gedeelte hiervan bestaat uit weiland (ca. 1 ha). De zone direct grenzend aan de Hostert wordt in beslag genomen door het woonhuis, twee voormalige varkensschuren, een veldschuur, een tuin en verschillende verharde oppervlakken. Alle gebouwen zijn uit de 2^e helft van de 20^e eeuw. In het nieuwe plan zullen de bijgebouwen worden gesloopt, het woonhuis blijft behouden met een kleine uitbreiding aan de oostzijde in de vorm van een serre (oppervlakte ca. 17 m²). Nieuw zijn een recreatiegebouw (oppervlakte ca. 216 m²), een klein theehuisje (oppervlakte ca. 16 m²) en een berging/garage (oppervlakte ca. 36 m²). Het totale nieuw te bebouwen oppervlak bedraagt hiermee 285 m². Deze nieuwbouw wordt gerealiseerd op thans nog niet bebouwde oppervlakken. Voor het aspect archeologie is daarnaast van belang de aanleg van een boomgaardweide op het weiland ten oosten van de boerderij, en de aanleg van een parkeerplaats met nieuwe ontsluitingspad, inclusief nieuwe beplanting.

Een eerste onderzoeksstap betreft de bureaustudie, waar onderhavig document betrekking op heeft. In de bureaustudie zijn de locatiespecifieke archeologische en landschappelijke kenmerken geïnventariseerd en vertaald naar de benodigde vervolgstappen in het archeologisch onderzoeksproces. Tevens is gekeken naar het vigerende archeologiebeleid waarvoor kort telefonisch overleg is gepleegd met de gemeente Cuijk.

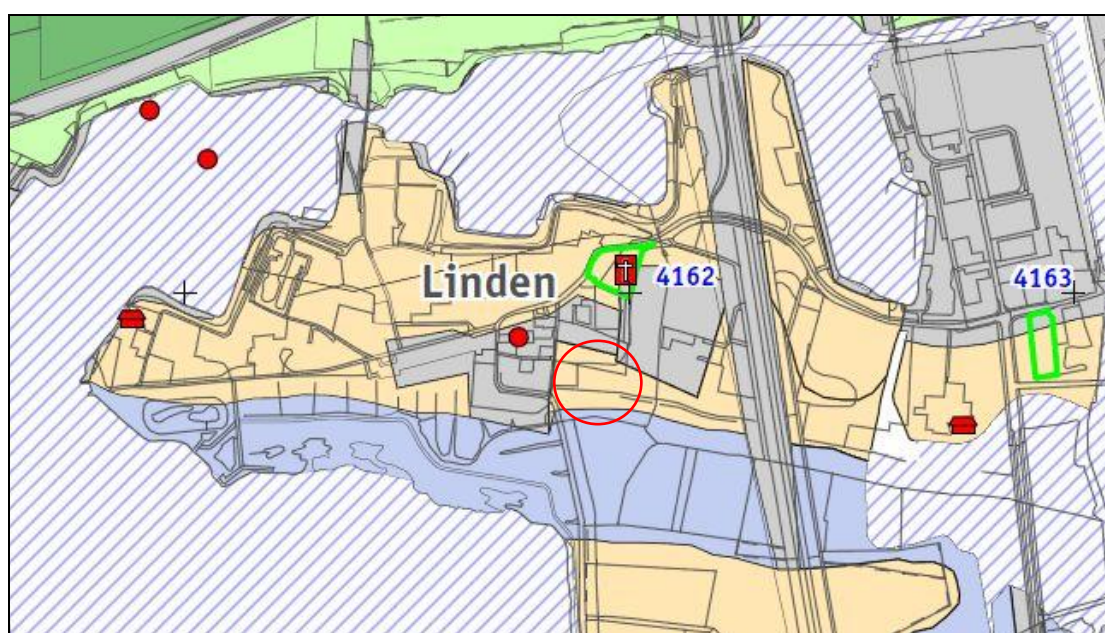
Figuur 1. Planontwerp op hoofdlijnen, met links uitsnede kadasterkaart. De huidige boerderij blijft intact met een kleine uitbreiding in de vorm van een serre. Nieuw te bouwen zijn een theehuis, een recreatiegebouw (geheel onderkelderd) en een garage/berging. Het groene vlak behoudt een agrarische bestemming.

De bureaustudie voldoet aan de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1. Op basis van de resultaten van deze studie dient het bevoegd gezag (gemeente Cuijk) een afgewogen beslissing te kunnen nemen ten aanzien van het vervoltraject in het kader van een zorgvuldige Archeologische MonumentenZorg.

2 Gebiedsanalyse

2.1 Paleo-landschappelijke en bodemkundige opbouw

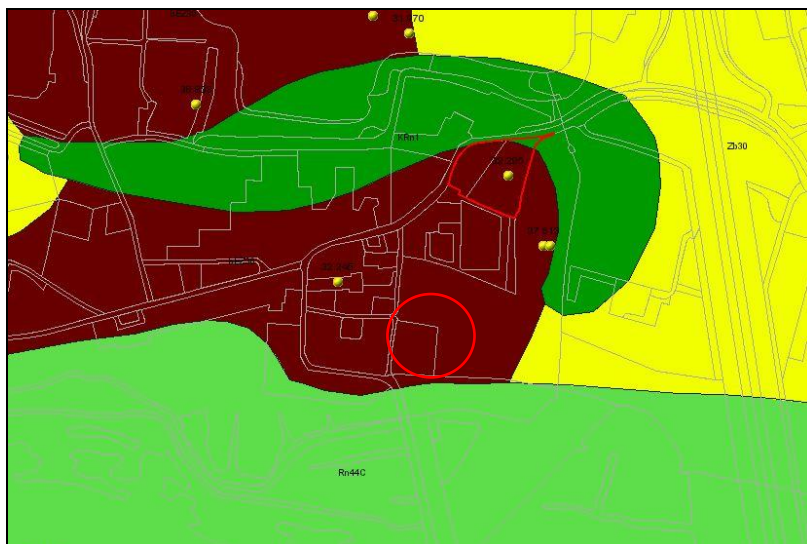
Het plangebied ligt op een markante west-oost georiënteerde rivierduinrug. Deze rug is ontstaan in het Laat-Weichselien op een hogere gelegen deel van het rivierterrassenlandschap. Een landschap dat wordt gekenmerkt door een vlechtend stelsel van brede ondiepe rivierstromen met tussen liggende hogere terrasrestanten. Rivierstromen die actief waren in het Weichselien, en waarvan de afzettingen worden gerekend tot de Kreftenheye-formatie (in dit geval Kreftenheye-VI). Ook de andere terrasruggen in de omgeving zijn na vorming afgedekt geraakt met een dun pakket eolische zanden. Het betreft lokale uitstuivingen van omliggende riviervlakten en behorend tot de Formatie van Delwijnen. Kaartbijlage 2 van RAAP-rapport 828 geeft een goed beeld van paleogeografische opbouw van het landschap waarin het plangebied is gesitueerd (figuur 2).

Figuur 2. Illustratie van de paleo-landschappelijke opbouw waarin het plangebied (rode cirkel) zich bevindt met bekende vindplaatsen (uitsnede kaartbijlage2, RAAP-rapport 828). Lichtbruin:pleistocene rivierterrasrug, blauw: pleistocene riviervlakte/restgeul, grijs: vergraven/geen gegevens/bebouwd, rode elementen: bekende vindplaatsen (zie ook figuur 5).

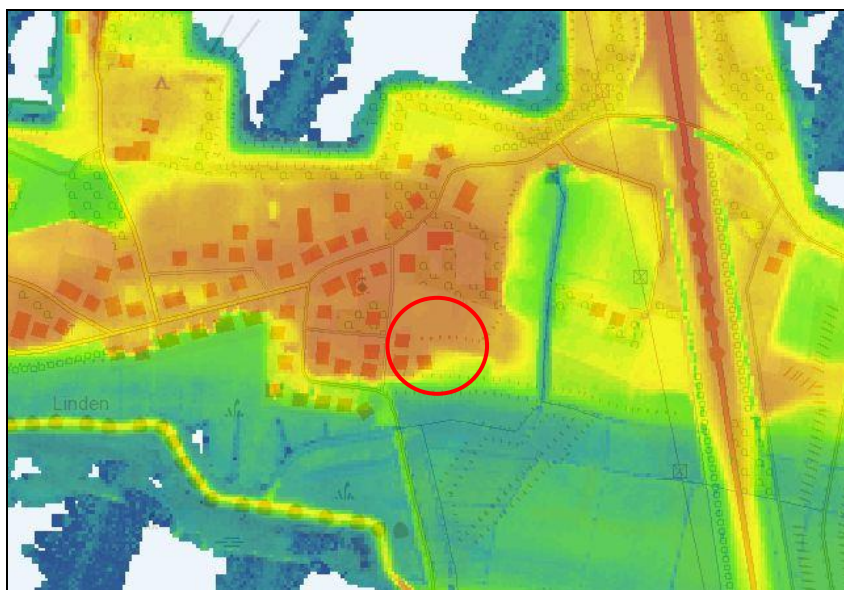
De geïsoleerde terrasruggen met afdekkende rivierduinen in het land van Cuijk vormden gedurende alle archeologische perioden aantrekkelijke locaties voor bewoning en andere menselijke activiteiten. De meeste oude dorpskernen en buurtschappen zijn gesitueerd op een dergelijke zandopduiking, zoals ook de nabije gelegen dorpskern van Linden. Vanaf de Late Middeleeuwen, maar met name in de Vroege Nieuwe tijd zijn als gevolg van langdurige intensieve pluggenbemesting over grote oppervlakken op deze zandruggen enkeerdgronden ontstaan. Ook de bodem ter hoogte van het plangebied wordt gekenmerkt door een enkeerdgrond (figuur 3). Mogelijk is het oorspronkelijke bodemprofiel, waarschijnlijk een moderpodzol, onder het plaggendek behouden gebleven. Over de dikte van het plaggendek zijn geen gegevens beschikbaar. Opgemerkt moet worden dat tijdens grootschalig archeologisch onderzoek op een nabij gelegen, zeer vergelijkbare terrasrug is vastgesteld dat het plaggendek deels kan bestaan uit een combinatie van opslibbingsmateriaal vrijkomend bij hoge

waterstanden en plaggenbemesting (locatie de Nielt, Ball, 2007 in: Jansen & Louwe Kooijmans, 2007).

Figuur 3. Uitsnede bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000 met weergave van bekende vindplaatsen (bron ARCHIS). Bruin; hoge enkeerdgronden, groen: oude/jonge rivierkleigronden, geel: zandgronden zonder duidelijk bodemvorming.

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) geeft een goed beeld van de actuele reliëfverschillen (situatie ca. 2000). Een aanzienlijk deel van het plangebied ligt op de hoogste delen van het rivierterras met rivierduin, waarvan de top zich ter hoogte van de kerk bevindt (hoogte ca. 12,3 tot 12,8 m +NAP). Aan de zuid- en oostzijde is sprake van een markante hoogtegradiënt naar veel lagere gebiedsdelen. Zuidelijk betreft het een natuurlijke overgang naar de laat-pleistocene riviervlakte. Oostelijk betreft het vermoedelijk tenminste ten dele een antropogene reliëfovergang, gezien de abrupte steilrand en de landschapsvreemde oriëntatie van de laagte (zuid-noord). Dit wordt bevestigd door figuur 2, waarop dit gebied als afgegraven is weergegeven.

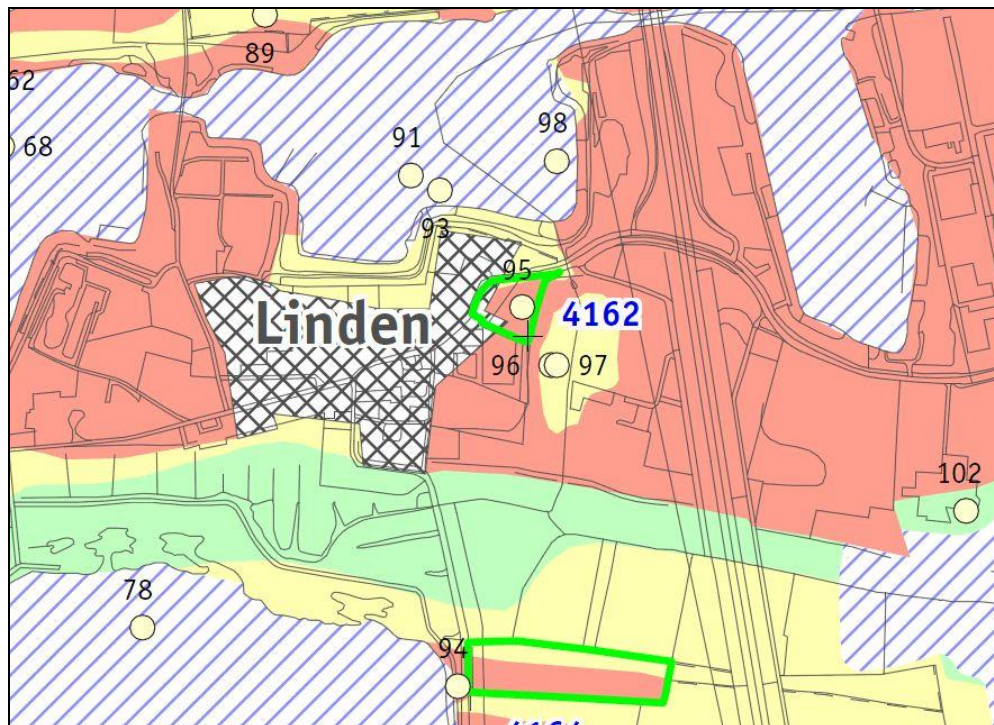

Figuur 4. Uitsnede uit het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, Bron: www.AHN.nl), met rood omcirkeld de globale ligging van het plangebied. Het grootste deel van het plangebied maakt deel uit van het hoogste deel van de rivierduinopduiking van Linden.

2.2 Bekende vindplaatsen, archeologische verwachting en archeologiebeleid

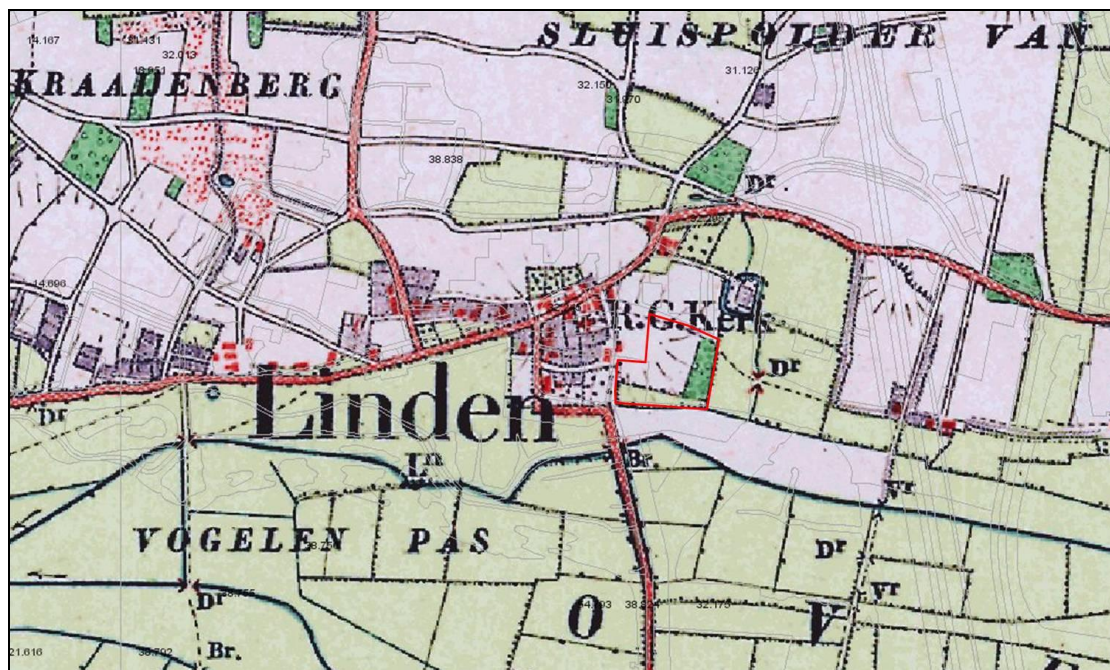
Bekende vindplaatsen

Door RAAP Archeologisch Adviesbureau is in 2002 een archeologische inventarisatie uitgevoerd als onderdeel van het opstellen van een archeologische verwachtingskaart (Jansen & Roymans, 2002?). Daarbij zijn tevens niet geregistreerde vindplaatsen zoals die van diverse amateurarcheologen, opgenomen in het vindplaatsenbestand. Samen met het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) geeft deze kaart een goed beeld van bekende vindplaatsen. Vergelijking van beide bronnen ten aanzien van het plangebied en omgeving (de terrasrug van Linden) geven een zeer vergelijkbaar kaartbeeld.

Figuur 5. Uitsnede kaartbijlage 4, RAAP-rapport 848 met weergave van bekende vindplaatsen (landbouwperioden) en archeologische verwachtingen (landbouwperioden).

Binnen de grenzen van het plangebied ontbreken bekende vindplaatsen, maar daarbuiten zijn diverse vindplaatsen geregistreerd. Vindplaats 96 en 97 (figuur 5), resp. ARCHIS-waarnemingsnummers 36348 en 37613, hebben betrekking op een voormalige kasteellocatie / omgracht terrein en zijn van weinig betekenis voor de archeologische verwachtingen binnen de grenzen van het plangebied (zie ook figuur 6). Verspreid over het rivierduin van Linden en aangrenzende afgegraven zones zijn echter tevens vindplaatsen bekend die wijzen op bewoning in de Romeinse tijd en diverse perioden in de prehistorie. Het nabij gelegen AMK-terrein 4162 betreft een locatie waar in het verre verleden resten van diverse Romeinse graven zijn aangetroffen (grafveld). De vindplaatsen wijzen op een langdurige bewoningsgeschiedenis waarvan verspreid over het rivierduin sporen te verwachten zijn. Deze verwachting is met name ook ingegeven op grond van de resultaten van intensief archeologisch onderzoek op verschillende, zeer vergelijkbare nabij gelegen rivierduinopduikingen in de afgelopen 10 jaren in het gebied ten oosten van de A73 (Ball, 2007; in Jansen & Louwe Kooijmans, 2007).

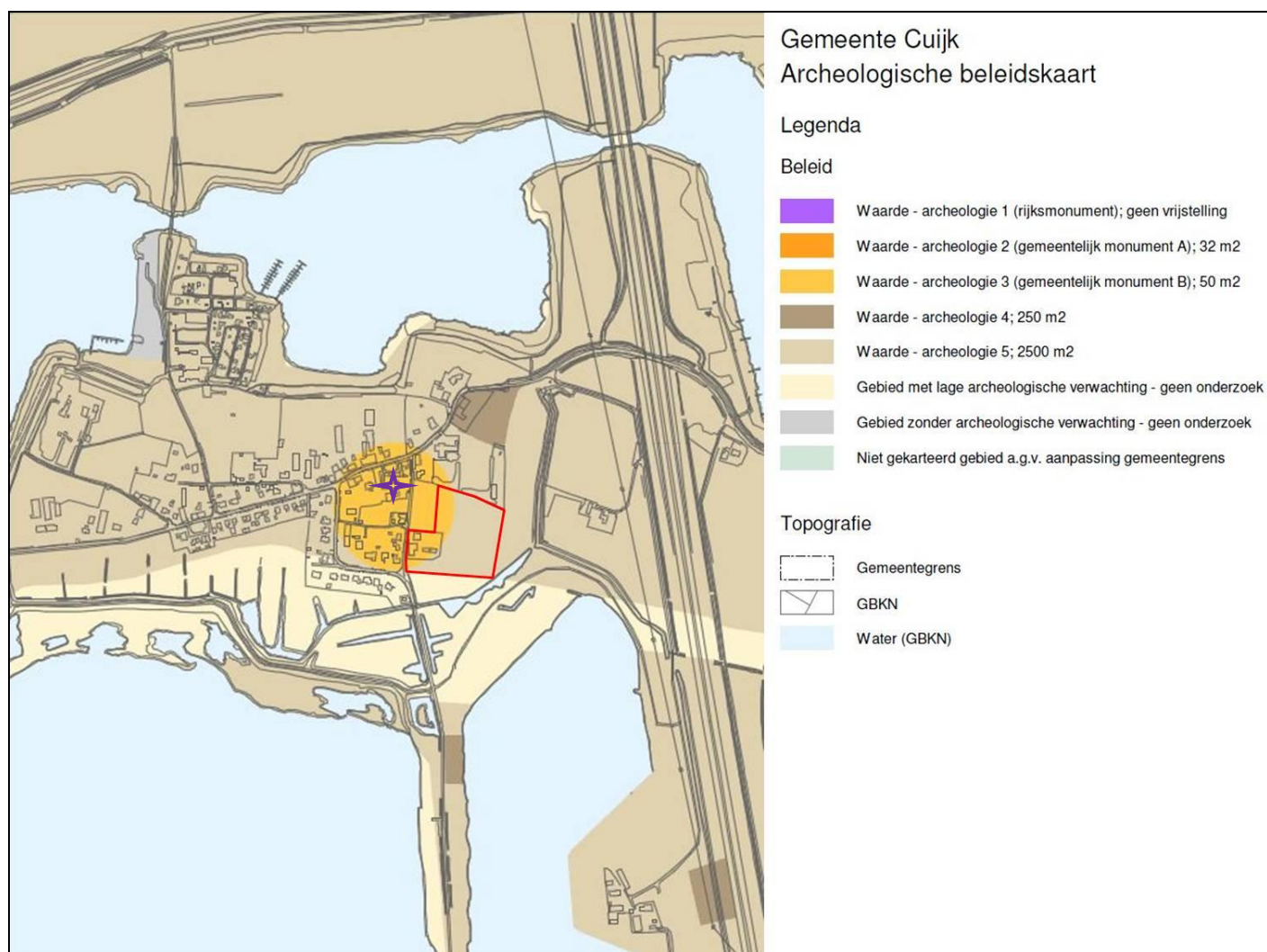
Figuur 6. Historische kaart 1910 met de huidige topografie en ligging van het plangebied (rode lijn). Het plangebied ligt op de rand van de historische dorpskern van Linden. Iets noordoost van het plangebied is het omgrachte terrein zichtbaar.

Archeologische verwachting en archeologiebeleid

Op de archeologische verwachtingskaart van RAAP Archeologisch Adviesbureau (figuur 4) is aan het plangebied een hoge archeologische verwachting toegekend voor alle archeologische perioden. Door de gemeente is deze kaart aangevuld en vertaald naar een archeologische beleidskaart (figuur 7). Hierop staat per archeologische verwachtingszone de maximale verstoringsoppervlakte weergegeven waarboven enige vorm van archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk wordt geacht. Hoe hoger de kans op het aantreffen van archeologische resten hoe lager dit maximaal toelaatbare verstoringsoppervlak is. Het plangebied ligt aan de westzijde juist binnen een gele cirkel waarbinnen de legenda-eenheid: 'archeologische waarde 3 (gemeentelijk monument B)' van toepassing is. Hiervoor geldt dat verstoorte bodemingrepen met een oppervlak groter dan 50 m² een nader archeologisch (veld)onderzoek behoeven. Navraag bij de gemeente (tel overleg met de heer K. Peters) maakt duidelijk dat het middenpunt van deze cirkel in principe is geplaatst op de kerk van Linden, waarmee aan de historische kern van Linden een hogere onderzoeksintensiteit verplicht is gesteld. Ook voor andere Cuijkse historische kernen is rond de oude kerk een dergelijke cirkel geplaatst, waarbij de diameter per locatie verschillend is (Linden: 200 meter). Wel is daarbij opgemerkt dat als gevolg van combinatie van verschillende kaartlagen (GIS) de ligging van de cirkels soms afwijkend is ten opzichte van de kerk. Dat blijkt in het geval van Linden een serieuze afwijking wat van grote betekenis is voor het plangebied. Uitgaande van de kerklocatie en gehanteerde diameter lijkt het plangebied geheel buiten deze cirkel te vallen, en in ieder geval buiten de zone waar diepere bodemingrepen plaats gaan vinden (zie figuur 1). In dat geval ligt het plangebied in de zone met archeologische waarde 5, waarvoor een maximaal verstoringsoppervlak van 2500 m² van toepassing is, waarboven nader onderzoek noodzakelijk is (figuur 7). Daar lijkt het plan in huidige opzet ruim onder te blijven (nieuwbouw: 285 m²), waarbij wel opgemerkt dat het oppervlak nieuwe parkeerplaatsen, nieuw ontsluitingspad en nieuw te planten bomen/groenzones niet meegerekend is. De nieuwe parkeerplaatsen en het nieuw aan te leggen ontsluitingspad beslaan tezamen een oppervlak van ca. 600 m², de nieuw te plaatsen fruitbomen in de boomgaardweide nog zo'n 50 m². Los van de vraag in hoeverre deze laatst genoemde ingrepen een negatief effect hebben op het bodemarchief (de vergravingen beperken

zich hoofdzakelijk tot de bouwvoor), blijft het totaal te verstoren oppervlak al met al ruim onder de 2500 m².

Bovenstaande betreft een formele benadering van de beleidsuitgangspunten. Vanuit een inhoudelijk perspectief kan daaraan worden toegevoegd dat de cirkels zijn bedoeld om oude dorpskernen met een hoge dichtheid aan vooral middeleeuwse sporen, te behoeden voor een geleidelijke erosie van het (middeleeuwse) bodemarchief. Op grond van historische kaartbeelden kan worden gesteld dat het plangebied altijd in de marge van de dorpskern van Linden gelegen. Van een specifiek hoge dichtheid aan middeleeuwse sporen lijkt hier dan ook geen sprake, en het is dan ook het veel reëler uit te gaan van een verwachtingszone 5. De geplande ingrepen vormen daarmee nog steeds een bedreiging voor te verwachten resten uit alle archeologische perioden. Dat voor relatief kleine bodemingrepen, zoals bij onderhavig plan het geval is, geen archeologische onderzoeksinspanning wordt gedaan is een keuze van de gemeente, het bevoegd gezag in deze.

Figuur 7. Uitsnede archeologische beleidskaart gemeente Cuijk (bron: www.cuijk.nl). De huidige kerk van Linden (paarse ster) vormt in principe het middelpunt van de getrokken gele cirkel, waarbinnen strengere regels gelden ten aanzien het archeologiebeleid. Als gevolg van kaartbewerkingen ligt de cirkel echter a-centrisch ten opzichte van de kerk, wat van grote betekenis is voor het plangebied. Uitgaande van de kerk en de aangehouden diameter van de cirkel valt het plangebied buiten deze cirkel!

3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Op basis van bovenstaande gegevens kan het volgende worden geconcludeerd:

Het plangebied ligt op een pleistoceen rivierterras met rivierduinafzettingen. Voor dergelijke opduikingen geldt in het Land van Cuijck een hoge archeologische verwachting voor alle archeologische perioden. Dit wordt ondersteunt door een hoge dichtheid aan archeologische resten op dergelijke opduikingen, zoals onder andere vastgesteld tijdens intensief archeologisch onderzoek op nabij gelegen opduikingen (Ball, 2007). Bezijs een nabij gelegen voormalige kasteellocatie/versterkte boerderij en de middeleeuwse dorpskern van Linden, ontbreken binnen het plangebied en nabije omgeving bekende archeologische vindplaatsen.

De hoge archeologische verwachting is door de gemeente op de gemeentelijke beleidsadvieskaart vertaald naar 'archeologische waarde 5'. Als voorschrift wordt voor deze klasse een maximaal verstoringsoppervlak van 2500 m² toegepast, waarboven nader archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Het plangebied ligt op deze kaart daarnaast deels juist binnen een cirkel, waarbinnen een maximaal verstoringsoppervlak van 50 m² van toepassing is, waarboven aanvullend (veld)onderzoek noodzakelijk wordt geacht. Navraag bij de gemeente maakt duidelijk dat het middelpunt van deze cirkel in principe is geplaatst op de kerk van Linden. Deze maatregel is ingegeven door de verwachte hoge dichtheid aan archeologische resten uit met name de middeleeuwen rond de historische kerk (ook van toepassing voor diverse andere historische kerklocaties van Cuijck). Wel is daarbij opgemerkt dat als gevolg van combinatie van verschillende kaartlagen (GIS) de ligging van de cirkels soms afwijkend is ten opzichte van de kerk. Dat blijkt in het geval van Linden een serieuze afwijking wat van grote betekenis is voor het plangebied. Uitgaande van de kerklocatie en gehanteerde diameter lijkt het plangebied geheel buiten deze cirkel te vallen, en in ieder geval de zone waar diepere bodemingrepen plaats gaan vinden. In dat geval ligt het plangebied in de zone met archeologische waarde 5, waarvoor een maximaal verstoringsoppervlak van 2500 m² van toepassing is, waarboven nader onderzoek noodzakelijk is. Daar blijft het plan in huidige opzet ruim onder (nieuwbouw: 285 m², parkeerplaatsen, groenvoorzieningen, nieuw onsluitingspad: ca. 650 m²).

Los van deze formele benadering kan worden opgemerkt dat de cirkels zijn bedoeld om oude dorpskernen met een hoge dichtheid aan vooral middeleeuwse sporen, te behoeden voor een geleidelijke erosie van het (middeleeuwse) bodemarchief. Op grond van historische kaartbeelden kan worden gesteld dat het plangebied altijd in de marge van de dorpskern van Linden gelegen. Van een specifiek hoge dichtheid aan middeleeuwse sporen lijkt hier dan ook geen sprake, en het is dan ook het veel reëler uit te gaan van verwachtingszone 5. De geplande ingrepen vormen daarmee nog steeds een bedreiging voor te verwachten resten uit alle archeologische perioden. Dat voor relatief kleine bodemingrepen, zoals bij onderhavig plan het geval is, in deze zone geen nader archeologische veldonderzoek noodzakelijk is, is een keuze van de gemeente, het bevoegd gezag in deze.

Aanbevelingen in het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Uitgaande van de door gemeente Cuijck vastgestelde beleidsregels ten aanzien van een zorgvuldige omgang met archeologische waarden, en rekening houdend met de vastgestelde afwijking van de 'cirkel rond de kerk van Linden', is strikt genomen geen archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk. De geplande bodemingrepen blijven ruim onder de gestelde 2500 m², waarboven vervolgonderzoek verplicht wordt gesteld.

Aangezien van de bewoningsgeschiedenis van de rivierduinopduiking van Linden nog nauwelijks iets bekend is, is het echter wel in overweging te nemen tijdens de uitvoering van werkzaamheden, (amateur)archeologen de gelegenheid te geven mee te kijken in de aan te leggen bouwputten. Eventuele bijzondere vondsten en sporen kunnen daarmee worden gedocumenteerd en geborgen zonder de bouwwerkzaamheden te belemmeren. Organisatie en eventuele kosten voor een dergelijke aanpak zijn daarbij in handen van de gemeente. De haalbaarheid is met name afhankelijk van de beschikbaarheid van een kundig archeoloog die (vrijwillig) wil bijdragen aan een dergelijke extensieve vorm van begeleiding.

drs. E. Heunks, landschapsarcheoloog, 1 februari 2010

Geraadpleegde bronnen

- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)**, www.ahn.nl
ARCHIS (ARChEologisch Informatie Systeem), www.archis.nl, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort).
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)** Provincie Noord Brabant.
- Ball, E.A.G.**, 2007. Het noordoosten van het Land van Cuijk. Een pre- en protohistorisch cultuurlandschap in kaart gebracht. In: Van contract tot wetenschap, 10 jaar Archeologisch onderzoek door Archol BV, 1997-2007. Redactie Jansen & Louwe Kooijmans, Leiden, 2007.
- Jansen, B. & J.A.M. Roymans**, 2002. Het Land van Cuijk, gemeente Cuijk; een archeologische verwachtingskaart. *RAAP-rapport* 828. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Nationaal Archief**, 2003. Veldminuten van de Topografische Militaire Kaart 1840-1861. [www.watwaswaar.nl/index.cfm: nationaal archief](http://www.watwaswaar.nl/index.cfm:nationaal%20archief).
- ROB**, 2001. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) 2e generatie. Globale Archeologische Kaart van het continentale Plat. Archeologische Monumentenkaart.* Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort (cd-rom).
- ROBAS Producties**, 1989. *Historische Atlas Limburg. Chromotopografische kaart des Rijks, schaal 1:25.000.* ROBAS Producties, Den IJp.
- Stichting voor Bodemkartering**, 1976. Bodemkaart, schaal 1:50.000, blad 46 West/Oost Vierlingsbeek. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Uitgeverij Nieuwland**, 2005. Grote Historische Atlas, ca. 1905. Noord-Brabant, schaal 1:25.000. Tilburg.
- Uitgeverij Nieuwland**, 2008. Historische Atlas, ca. 1836-1843. Noord-Brabant, schaal 1:25.000. Tilburg.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990. *Grote Historische Atlas, schaal 1:50.000; Deel 3: Oost-Nederland 1838-1857.* Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.